

szym zaś rzedzie Śląska – i to zarówno w wymiarze lokalnym (przynosząc cenne wiadomości o indywidualnych losach wielu zaciągających się rycerzy), jak i w szerokim wymiarze porównawczym: pokazuje bowiem istotne więzi łączące szlachecki świat całej Europy Środkowej. W sumie publikację tę ocenić trzeba jako bardzo ważną i potrzebną.

Tomasz Jurek (Poznań)

Commentarius in I-IX capitula tractatus De universalibus Iohannis Wyclif Stephano de Palecz ascriptus, ed. Ivan Müller, FILOSOFIA-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ, Institute of Philosophy, Academy of Sciences of the Czech Republic, Prague 2009, ss. 318.

Zagadnienie uniwersaliów należało do zasadniczych problemów średniowiecznej filozofii. U schyłku wieków średnich ważną rolę w sporze o powszechniki odegrały dzieła Jana Wiklefa, w tym jego *Tractatus de universalibus*, powstały ok. 1373 r. Oddziaływały one nie tylko na środowiska intelektualne w Anglii, ale również na kontynencie, przede wszystkim w Pradze. Kontaktem intelektualnym angielsko-czeskim sprzyjało małżeństwo dynastyczne zawarte w styczniu 1382 r. między Anną, córką cesarza Karola IV i siostrą króla czeskiego Wacława IV, a Ryszardem II królem angielskim oraz bliższe stosunki między obu dworami monarszymi, trwające do śmierci Anny w 1394 r. Zdaniem wielu badaczy wtedy zaistniały dobre okoliczności do sprowadzenia do Czech pism Wiklefa oraz innych uczonych angielskich. W Uniwersytecie Karola w drugiej połowie XIV i na początku XV w. toczyła się niezwykle żywa debata o uniwersalia, która wiązała się w dużej mierze z recepcją pism wspomnianego angielskiego myśliciela i reformatora. Według ustaleń Włodzimierza Zegi, dominikanin Mikołaj Biceps był pierwszym praskim uczonym podkreślającym od początku lat osiemdziesiątych XIV w. realizm powszechników w ślad za poglądami Wiklefa nie tylko w aspekcie logicznym, ale także metafizycznym i teologicznym (W. Zega, *Filozofia Boga w Quaestiones sententiarum Mikołaja Bicepsa*: krytyka prądów nominalistycznych na Uniwersytecie Praskim w latach osiemdziesiątych XIV wieku, Warszawa-Bydgoszcz 2002, s. 88-102, 155-157). Biceps wykorzystał w dwóch redakcjach swojego komentarza do Sentencji Piotra Lombarda kilka dzieł Wiklefa, m. in. *Tractatus de universalibus*. Ten właśnie traktat, ściślej rzecz biorąc rozdziały I-IX, doczekał się w Pradze obszernego komentarza, zachowanego w jednym tylko rękopisie z 1405 r., przetrwałym w praskiej Bibliotece Narodowej (Národní knihovna, dawniej Universitní knihovna), sygnatura: X.H.9, na k. 1r-68v. Omawiana poniżej edycja stanowi pierwsze, a zarazem krytyczne wydanie praskiego komentarza do traktatu Wiklefa.

Edycję poprzedza wstęp w języku angielskim (Introduction, s. 9-39) i czeskim (Úvod, s. 41-71). Ponieważ obie wersje językowe są tożsame co do zawartości, dlatego omówię poniżej angielską. Cała materia wstępu została podzielona na pięć części. Pierwsza, zatytułowana: Commentary on Wyclif's De universalibus in the context of Prague university discussions (s. 9-12), ukazuje głównie na podstawie badań Františka Šmahela, iż komentarz do traktatu angielskiego myśliciela jest jednym z 530 pism pochodzenia praskiego związanych ze sporem o uniwersalia z lat 1348-1500. W części II wstępu (Place and date of composition, the question of authorship, s. 12-22) edytor rozpatruje najważniejsze kwestie dotyczące miejsca, czasu powstania komentarza i jego autora, ponieważ dzieło zachowało się tylko w jednym odpisie z 1405 r. bez określenia autora komentarza i kopisty w eksplicie, a jedynie z informacją o Wiklefie: *Explicit liber reverendissimi Magistri Iohannis dicti Wygleph* (k. 68v). Ze względu na wzmianki o Czechach i Bonifacym IX wydawca uznał, że *Commentarius* został opracowany w Pradze za pontyfikatu tego papieża, który przypadał na lata 1389-1404. Następnie I. Müller zdołał przekonująco określić czas powstania komentarza na lata 1394-1395, biorąc pod uwagę charakter komentarza i użytą do komentowania niepełną wersję traktatu *De universalibus* (9 pierwszych rozdziałów z 15), funkcjonującą wówczas w środowisku praskim. W ślad za F. Šmahelem wydawca przyjął uzasadnioną hipotezę, że autorem komentarza był prawdopodobnie znany praski uczony Stefan Pálež. Głównym argumentem za tak sformułowaniem przypuszczeniem są występujące w ręk-

kopisie X.H.9 (obok komentarza) pisma dotyczące powszechników jednoznacznie przypisane Páležowi, a znane z wielu innych przekazów rękopiśmiennych: *XVIII argumenta de universalibus realibus*, *Disputata confusionum* i kwestia: *Utrum universalia habeant solum nude pure esse in intellectu divino vel praeter operationem intellectus creati subsistant realiter in propria forma?* Stąd można uznać wspomniany rękopis za swego rodzaju kolekcję dzieł Páleča wypełniającą 4/5 objętości kodeksu. W części III wstępu (Stephan of Páleč and his work, s. 22-30) edytor zaprezentował biografię domniemanego autora komentarza oraz jego dorobek w zakresie filozofii. *Curriculum vitae* Páleča ukazał na podstawie wyników badań czeskich mediewistów, pomijając zupełnie polskie dokonania w tym zakresie. Nie zostały nawet w przypisach odnotowane prace R. Palacza (Stefan Palecz, w: Materiały i studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej, t. VIII, Wrocław 1967, s. 93-124; Palecz Stefan, w: Polski słownik biograficzny, t. XXV, Wrocław 1980, s. 65-67). Jednym krótkim zdaniem zostały skwitowane losy Stefan Páleča w Polsce po zakończeniu soboru w Konstancji, z podaniem informacji o jego śmierci w 1423 r. jako archidiakona, ale bez określenia siedziby (s. 27). I. Müller nie wspominał o wykładach Páleča na Wydziale Teologii Uniwersytetu Krakowskiego od 1418 r., jego udziale w przygotowaniu kodyfikacji prawa partykularnego gnieźnieńskiej metropolii kościelnej w 1420 r. i zaangażowaniu się w zwalczanie husytyzmu w Polsce (zob. Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400-1508, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, przy współpracy R. Grzesika, t. I, Kraków 2004, s. 31 [P164]; K. Ożóg, *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegawskiej i Władysława Jagiełły (1384-1434)*, Kraków 2004, według indeksu). W wykazie pism filozoficznych czeskiego uczonego nie została uwzględniona edycja wspomnianej kwestii: *Utrum universalia...* dokonana przez R. Palacza (La „Positio de universalibus” d’Étienne de Palecz, *Mediaevalia Philosophica Polonorum* 14, 1970, s. 113-129). Czwarta część wstępu (Description of MS UK Prague X.H.9, s. 31-35) zawiera skrócony opis kodykologiczny rękopisu mieszczącego *Commentarius*. Szkoda, że podając zawartość rękopisu, I. Müller wymienił kolejno tytuły dzieł, ale bez incipitów i explicitów. Jedynie w przypadku kwestii filozoficznych zacytował ich incipity, zaś pominął explicity. Ze względu na istotne znaczenie rękopisu X.H.9 dla dziejów filozofii czeskiej przełomu XIV i XV w. zasługiwał on na wyczerpujący opis kodykologiczny przy okazji edycji komentarza. Ostatnia część wstępu (Editorial note, s. 36-39) wyluszcza zasady wydania dzieła przypisywanego Stefanowi Páležowi.

Commentarius został wydany starannie (s. 75-306). Wydawca wyróżnił kursywą przytaczane fragmenty z traktatu Wiklefa *De universalibus*, a antykwą podał oryginalne wywody Páleča. Zidentyfikował przywołane w komentarzu autorytety, tj. cytaty z pism przede wszystkim Arystotelesa, Averroesa, Augustyna, a także kilku innych dzieł Wiklefa oraz Biblii. Ponieważ tekst komentarza zachował się tylko w jednej kopii, I. Müller zasadnie dokonał licznych korekt i koniektur zepsutych lekcji. Edycję dopełnia szczegółowy *Index fontium* (s. 307-314) i *Conspectus librorum* (s. 315-317).

Krytycznie wydany *Commentarius in I-IX capitula tractatus De universalibus Iohannis Wyclif* istotnie wzbogaca środkowoeuropejską mediewistykę o ważne źródło do poznania sporu o uniwersalia w Pradze na przełomie XIV i XV w., choć mało staranny wstęp nieco osłabia walory tej edycji.

Krzysztof Ożóg (Kraków)

ZBIGNIEW ZYGLEWSKI, *Monarcha a klasztor w Polsce późnego średniowiecza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2009, ss. 370.

Trudny i ambitny temat stał się przedmiotem opracowania Zbigniewa Zyglewskiego. Relacje monarchii ze środowiskami klasztornymi w Polsce w późnym średniowieczu, podejmowane w licznych fragmentarycznych ujęciach, przyczynkach lub na marginesie opracowań dotyczących władzy państwowej i Kościoła, czekały na swoją syntezę. Autor słusznie to podkreśla we Wstępie (s. 13-24). Prezentując tematykę pracy, odwołał się do zarysowanego niedawno przez